

Op 28 februari en 1 maart 1978 gaf dr. Joan HEMELS, wetenschappelijk medewerker aan de Katholieke Universiteit te Nijmegen, op uitnodiging van het Departement Communicatiewetenschappen (K.U.Leuven) twee gastlezingen. De eerste lezing en het eerste deel van het tweede referaat verschenen reeds in vorige nummers. Hieronder volgt het tweede en laatste gedeelte van de tweede lezing.

veranderende verhoudingen binnen de dagbladonderneming

2. de kwestie van de medezeggenschap

joan hemels

In deze bijdrage zal democratisering worden opgevat als het streven naar en het daadwerkelijk realiseren van een minder ongelijke verdeling van macht, in dit geval binnen de dagbladonderneming. Hoewel macht niet gelokaliseerd is in personen, maar in de relatie tussen personen (1), zal toch geschreven worden over de zeggenschap van de uitgever, de directie, de redactie, de hoofdredacteur en andere (groepen) personen. De relatie met anderen en met andere groepen wordt daarbij aangegeven of als bekend verondersteld. Uitgangspunt is niet de al of niet bestaande tegenstelling tussen redactie en directie, maar het antagonisme tussen de krant als geestelijk goed en als commercieel produkt.

Pershistorisch beschouwd is de communicatieve betekenis van de krant altijd afhankelijk geweest van commerciële mogelijkheden. De 'homo economicus' van de krant is de uitgever. De eerste generaties courantiërs verzamelden en bewerkten het nieuws weliswaar, maar het zetten, drukken en verkopen van het eindprodukt was bepaald niet iets bijkomstigs. Toen in de negentiende eeuw de advertentie-exploitatie alsmede het technische productieproces en de distributie steeds meer aandacht vergden, raakte de figuur van de beroepsjournalist in volledige dienst als loonafhankelijke van de uitgever ingeburgerd. Het proces van toenemende arbeidsdeling leidde in de twintigste eeuw met veel pijn en moeite tot minstens een principiële scheiding tussen commerciële en journalistieke taken en tussen directionele en redactionele be-

voegdheden. In de Nederlandse verhoudingen bestond geen sympathie voor de figuur van de directeur-hoofdredacteur. Het Limburgs Dagblad kende tot 1972 het samengaan van de twee functies in één persoon.

Al voor de Tweede Wereldoorlog was de gedachte gemeengoed geworden, dat de redactionele leiding en verantwoordelijkheid bij de hoofdredacteur behoorden te berusten. Toen mr. L.J. Plemp van Duiveland in 1911 het voorzitterschap van de Nederlandsche Journalisten-Kring (NJK) aanvaardde, hield hij zijn gehoor voor: "Wij moeten tegenover de directies ons beroep zeer fier hoog houden, in het bewustzijn dat, hoe onmisbaar ook de kapitaalcracht, de ondernemingsgeest, de commercieele eigenschappen zijn, die een dagblad-onderneming evenzeer behoeft als elke andere industriele- of handelszaak, het tenslotte de geest, de bekwaamheid en de aanleg van de journalisten zijn, waarvan het afhangt of de krant naar behoren voorziet in een levensbehoefte van honderdduizenden"(2).

Door een statutenwijziging werden in 1919 directeuren uitgesloten van het lidmaatschap van de NJK en konden directeuren-hoofdredacteurs nog slechts buitengewoon lid zijn, waarbij zij dan niet in een werkgeversvereniging georganiseerd mochten zijn(3). De principiële en in toenemende mate ook feitelijk scheiding tussen directionele en redactionele taken veranderde voorlopig de machtsverhouding tussen directeur en hoofdredacteur niet: laatstgenoemde bleef ondergeschikt

aan eerstgenoemde.

Scheiding van bevoegdheden, aldus dr. P.H. Ritter jr. — zelf hoofdredacteur — in 1930, mag niet leiden tot het voortbestaan van een valse antithese in plaats van samenwerking tussen de commerciële en redactionele leiding van de krant. «Er zijn,» aldus Ritter die een scherp waarnemer was, «couranten, waar zelfs persoonlijke vriendschap tussen Directie (*met* hoofdletter!) en redactie (*zonder* hoofdletter!) de samenwerking een genot doet zijn, maar er zijn helaas ook couranten, waar willekeur en eigenzinnigheid bij de commercieele leiding den redacteur voortdurend bedreigt in zijn brood, waar zonder enige voorbespreking de in ongenade gevallen journalist overhoeds zijn ontslagbrief op zijn tafel vindt, of, wat nog erger is, op een goeden morgen een ander ziet geplaatst op zijn redactiestoel. Ik zou in ieder geval in overweging willen geven, dat bij dergelijke gebeurtenissen door overeenkomst tusschen Directeuren en Journalisten-organisaties voor-overleg als algemene wet werd vastgesteld. De journalist, die kritisch is van nature en zich een zeer verantwoordelijken invloed ziet toebedeeld, kan in zijn eigenwijsheid spelen met de belangen van de couran. Maar de journalistieke werkgever kan spelen met het bestaan van de journalist» (4). Naarmate de directies meer in hun sociale plichten tekortschoten en de journalisten eensgezinder opkwamen voor de verbetering van hun zwakke rechtspositie werd het antagonisme sterker. De zorg — vanuit twee invalshoeken — voor de krant werd steeds meer vermengd met de zorg voor

eigen posities vanuit gegroeide machtsverhoudingen. Ritter dacht vanuit een harmoniemodel: de redacteur zou moeten begrijpen, dat een krant nog iets anders was dan een luidspreker voor meningen en kritiek en de directeur zou op zijn beurt moeten inzien, dat een krant nog iets anders was dan een zaak. De eerste collectieve arbeidsovereenkomst voor dagbladjournalisten van 1948 was een indrukwekkend keerpunt in de verhoudingen die tot dan toe in het dagbladbedrijf hadden gegolden. Voor het eerst kregen journalisten rechten en begon een verbetering van hun materiële positie. Evenals dat voor 1940 het geval was geweest, bleef de positie van de hoofdredactie bij veel dagbladondernemingen onvoldoende of in het geheel niet geregeld. In artikel 14 van de collectieve arbeidsovereenkomst werd slechts overleg tussen de directeur en de hoofdredacteur voorgeschreven. (5) In een aantal statutaire regelingen van dagbladondernemingen was zo'n overleg ook al voorzien, zodat er in feite niet veel vooruitgang geboekt werd: de juridische en feitelijk subordiatie van de hoofdredactie aan de directie bleef bestaan. Het hoofdredacteurschap werd wel meer dan voor de Tweede Wereldoorlog als onverenigbaar met het directeurschap beschouwd, zodat aan personele unies uiteindelijk geheel een einde kon komen. Dat artikel 14 van de eerste collectieve arbeidsovereenkomst voor dagbladjournalisten een aanduiding was van de betrekking tussen directie en hoofdredactie, zoals deze in de praktijk van 1948 bij veel kranten bestond, heeft M. Rooij in zijn dissertatie uit 1956 duidelijk gemaakt. De onderhandelingspartners hadden verschillende opvattingen over de regeling van de gezagsbetrekkingen voor de journalisten, wensten hun principiële standpunten niet prijs te geven en konden elkaar vinden in de omschrijving van wat bij veel kranten al gebruikelijk was. (6) Ook leefde de gedachte dat de verhouding tussen de commerciële en de redactionele leiding in een perswet geregeld zou kunnen worden. In 1947 was namelijk een commissie onder voorzitterschap van prof. W.J. Pompe belast met het schrijven van een ontwerp-perswet. Tot een perswet is het echter nooit gekomen.

Bij de CAO-onderhandelingen van 1956 pleitte de delegatie van de journalisten vergeefs voor medezeggenschap van de redactie in het redactionele beleid. Tijdens de CAO-onderhandelingen die

leidden tot de CAO van 1967/1967 wees de delegatie van de werkgevers 'inspraak' van journalisten voor krantenfusies af. Wel vond de ideële betrokkenheid van de redactie bij de kranten erkenning in de CAO van 1968. In artikel 37 werd het tweeledige karakter van de dagbladonderneming omschreven en vastgesteld, dat bij structuurwijzigingen, bijvoorbeeld verkoop of opheffing, naast commerciële ook ideële overwegingen een rol spelen. Behalve met de materiële positie zou ook met de ideële belangen van de journalisten rekening gehouden moeten worden. Om dit te waarborgen werd in de CAO van 1968 het instituut van de vertrouwensman opgenomen. Deze kreeg de bevoegdheid om de directie van een dagbladonderneming die een structuurwijziging overweegt, te adviseren met het oog op de sociale en ideële belangen van de journalisten. Daarbij was ook overleg met de (hoofd)redactie mogelijk. (7)

Een statuut voor de hoofdredactie?

Het is opmerkelijk dat na de Tweede Wereldoorlog de verhouding van de directie tot de hoofdredactie in plaats van de redactie in haar geheel op een enkele uitzondering na tot het begin van de jaren zeventig centraal stond. Medezeggenschap van de redactie was voor de NJK kort na de Eerste Wereldoorlog al een punt van ernstige studie geweest. (8)

In 1957 publiceerde het International Press Institute de visie van zes hoofdredacteurs, onder wie ook Rooij, op de verhouding tussen 'editor' en 'publisher'. Rooij (9) legde de klemtoon op de symbiose van de ideële en de commerciële functies en op begrip voor de wederzijdse verantwoordelijkheden van hoofdredacteur en directeur, 'cooperating in a business relationship'. Toch was hij niet afkerig van een juridische omschrijving van de beide functies en de onderlinge verhouding. Als voorzitter van een door de Sectie Hoofdredacteurs van de Federatie van Nederlandse Journalisten ingestelde studietoelichting kwam Rooij in 1963 tot ongeveer dezelfde conclusies. (10)

De redactie van Het Vrije Volk — in november 1967 losgekoppeld van de (socialistische) Partij van de Arbeid — kreeg in 1968 als eerste in Nederland een beperkte, maar waardevolle inspraak bij de benoeming van een nieuwe hoofdredacteur. Besloten werd

tot instelling van een uit twaalf personen bestaand curatorium. De Raad van Commissarissen van de NV De Arbeiderspers, de uitgeefster van ondermeer Het Vrije Volk, benoemde de leden, waarbij de redactie het recht kreeg er twee aan te wijzen. Van het curatorium werd verwacht advies uit te brengen bij de benoeming van een hoofdredacteur en deze verder tot steun te zijn. Hoewel Het Vrije Volk juist begon aan een reorganisatie — per 28 april 1968 werd bijvoorbeeld het Groningse technische bedrijf gesloten —, kreeg de redactie nog geen medezeggenschap op dit later zo belangrijk gebleken punt.

De kwestie van de medezeggenschap van de redactie kreeg bij het zich in versnelde tempo voltrekkende proces van structuurwijzigingen in de dagbladers steeds meer aandacht, in de eerste plaats van de zich als vakbond opstellende Nederlandse Vereniging van Journalisten (NVJ). In het rapport van de Studietoelichting Dagbladconcentratie van de NVJ uit het voorjaar van 1968 werd gesteld: «Een krant is voor een zeer belangrijk deel het "geestelijk" eigendom van de lezers en van de aan die krant verbonden redactie». De redactionele identiteit van de krant zou niet meer aangetast mogen worden, zonder dat uit de kringen van de redactie en de lezers hiertoe de noodzaak zou worden gevoeld. In het Voorontwerp Wet Voorziening Perswezen, voorgesteld door de Persraad in zijn advies van 26 november 1968, maar nooit tot wetsontwerp ontwikkeld, was een bepaling voorzien die voorschreef dat de zelfstandigheid van de redactie in het krantenbedrijf werd vastgelegd in een statuut. Daarin zou de verhouding tussen (hoofd)redactie en directie geregeld moeten worden. De tekst zou openbaar gemaakt moeten worden. De in 1968 ingestelde interdepartementale commissie 'Concentratietendensen in de pers' sprak zich in haar uit 1970 daterend rapport uit voor zo'n statuut, buiten een perswet om ook, naar men mag veronderstellen. (11)

Tijdens de NVJ-vergadering van 6 juni 1970 spraken de aanwezige journalisten zich uitdrukkelijk uit voor democratisering van de redacties als één van de mogelijkheden om dichterbij een oplossing voor de persproblematiek te geraken. De democratisering had inmiddels in allerlei sectoren van de samenleving hoge prioriteit gekregen. De maatschappelijke veranderingen, die de pers

op de voet volgde, kwamen de journalisten goed van pas. Ook in politieke kringen vonden zij gehoor voor het streven naar een redactiestatuut. Voor een hoofdredactiestatuut waarin slechts de verhouding tussen directie en hoofdredactie geregeld werd, was als gevolg van de brede discussie de tijd te ver voortgeschreden.

Op weg naar een redactiestatuut

Toen eind augustus 1970 samenwerking op journalistiek, commercieel en technisch gebied tussen de —geplande— NRC Handelsblad en De Tijd werd aangekondigd, ondernam de NVJ stappen bij de directies van de NDU en VNU, bij de Vereniging De Nederlandse Dagbladpers (NDP), de minister van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk en de leden van de Tweede Kamer om de zaak van het redactiestatuut te bepleiten. Iedere dagbladonderneming zou verplicht moeten worden een redactiestatuut vast te stellen. Tijdens het op veel punten zeer zwakke debat in de Tweede Kamer op 8 september 1970 over de hiervoor genoemde nota 'Concentratietendensen in de dagbladpers' liet de minister van CRM, mevr. dr. M. Klompé, zich positief uit over een aantal grondregels voor een redactiestatuut, maar ze wilde geen wettelijke regeling in het vooruitzicht stellen. In een motie van Kamerlid E.C. Visser (D '66) werd de voortzetting gedurende drie jaar van de compensatieregeling voor de dagbladpers uit de opbrengsten van de etherreclame mede afhankelijk gesteld van de vorderingen die gemaakt zouden worden met de instelling van een redactiestatuut. De liberaal H. Vonhoff (VVD) sprak in dit verband van een 'knevelmotie'. De regering voelde echter niet voor een koppeling van de uitkering van opbrengsten van de etherreclame aan de pers aan het instellen van een redactiestatuut. De persraad bracht in 1971 aan de minister van CRM advies uit over een wettelijke regeling van het (hoofd-) redactiestatuut. Hij stelde zich, voorlopig althans, op het standpunt dat een wettelijke regeling niet wenselijk was. (12)

Tijdens het persdebat van 29 juni 1972 in de Tweede Kamer bleek een meerderheid van de Kamerleden geporteerd te zijn voor een recht van de redacties om gehoord te worden (niet een vetorecht) in geval een dagbladonderneming een beroep zou doen op het Bedrijfsfonds voor de Pers dat ingesteld zou worden.

De toenmalige minister van CRM, P.J. Engels, beloofde daarop dat hij de mogelijkheid zou scheppen om redacties en ondernemingsraden te raadplegen. De regering bleef echter de voorkeur geven aan een regeling van de kwestie van het redactiestatuut tussen NDP en NVJ boven een wettelijke regeling.

Uit het jaarverslag van de NVJ over 1972 blijkt, dat in afwachting van een algemene regeling bij of krachtens de CAO bij verscheidene personelementen voortgang geboekt werd met het tot stand brengen van inspraakregelingen. Er was, zoals Rooij (13) constateert, sprake van een duidelijke rechtsontwikkeling en, zo zouden wij er aan willen toevoegen, van een mentaliteitsverandering bij de commerciële leiding en de hoofdredacteurs. Het ging intussen om meer dan inspraak bij structuurwijzigingen: in het statuut zouden de interne verhoudingen binnen de redactie, het interne beraad over het redactiebeleid en de inspraak van de redactie bij de benoeming van een nieuwe (adjunct-) hoofdredacteur alsmede de benodigde organen en te volgen procedures aan de orde moeten komen. De lezers, zo moet men echter vaststellen, verdwenen weer uit het blikveld.

Onderhandelingen tussen de CAO-partners

Het zou te ver voeren de onderhandelingen tussen de directies en journalisten over de verhouding directie-hoofdredactie en later directie-redactie op de voet te volgen. Toch is het relevant enige feiten (14) te vermelden. In 1965 begon een gezamenlijke studie van delegaties van de NDP en de sectie hoofdredacteurs van de (tot 1968 nog) Federatie van Nederlandse Journalisten (FNJ). Zonder duidelijk aanwijsbare oorzaak verzandde het overleg in 1967. In de loop van 1970 kwam het tot een hervatting van de studie. Op verzoek van het NVJ-bestuur werd voorrang verleend aan het hoofdredactiestatuut; vervolgens zou onderhandeld kunnen worden over wat de NVJ omschreven had als 'kernpunten voor een redactiestatuut'. Toen de onderhandelingsdelegaties overeenstemming bereikt hadden over een aanbeveling inzake een hoofdredactiestatuut, bleek in 1971 dat tegen het ontwerp in de sectie hoofdredacteurs en —vooral— in het algemeen bestuur van de NVJ bezwaren te bestaan. Na heropening van het overleg begin 1972 werd al na enkele dagen op-

nieuw overeenstemming tussen de delegaties bereikt. Bij de onderhandelingen voor de CAO van 1972 die eind 1971 begonnen, stelde de NVJ eisen met betrekking tot de invoering van een redactiestatuut. Uiteindelijk werd overeenstemming bereikt over een in de CAO op te nemen bepaling dat de dagbladondernemingen gehouden zijn een statuut vast te stellen dat zowel de positie van de hoofdredactie als die van de redactie regelt. Het overleg per onderneming zou dan plaats kunnen vinden aan de hand van een nader tussen NDP en NVJ overeen te komen model voor een statuut. In 1973 begonnen de besprekingen tussen de delegaties van NDP en NVJ over het model-redactiestatuut.

In augustus van hetzelfde jaar sprak de fusiecommissie uit de Sociaal-Economische Raad uitdrukkelijk uit, dat het behoud van de identiteit van een krant een essentieel element was in het overleg over een mogelijke fusie. Bij de commissie was de overname van het Limburgs Dagblad door het Telegraafconcern in 1972 aanhangig gemaakt. Moeilijkheden in de zomer van 1973 tussen de directie van Bonaventura (Elsevierconcern) en de redactie van de Haagse Post wekten alom de aandacht voor de kwestie van de redactionele medezeggenschap. Tijdens de regering-Den Uyl (1973-1977) werd het verkrijgen van steun van het Bedrijfsfonds voor Pers onder andere afhankelijk gesteld van het beschikken over een redactiestatuut.

Terwijl de onderhandelingen over het model-redactiestatuut nog voortduurden, publiceerde de Volkskrant op 4 oktober 1975 met veel ophef dat zij als eerste krant in Nederland over een redactiestatuut beschikte. Bij het artikel onder de koppen 'Meer zeggenschap voor de redactie' en 'Statuut waarborgt onafhankelijkheid voor de Volkskrant' was een tekening van Opland geplaatst; daarin was de misleidende, maar wel programmatische tekst 'De krant is het geestelijk eigendom van de journalisten' verwerkt. Het redactiestatuut was goedgekeurd door de juridische eigenaresse van de Volkskrant, Perscombinatie NV, alsmede door de Raad van Beheer en Advies van de hoofdredacteur. Door het redactiestatuut moest de Raad een en ander doen 'na goed overleg' met de voltallige redactievergadering. Een redactieraad van vijf personen, jaarlijks gekozen, functioneerde als tussenschakel in het overleg tussen de ple-

naire redactievergadering en de hoofdredactie en/of directie. In het redactiestatuut, waaraan sinds 1970 gewerkt was, werd ook een nieuwe omschrijving van de identiteit van de vroeger typisch katholieke Volkskrant vastgelegd. Behalve op het gebied van de interne democratisering van de redactie was ook iets bereikt om de medezeggenschap van de redactie te garanderen bij belangrijke, de redactionele inhoud van de krant rakende beleidsbeslissingen van de directie. Wijziging van de identiteit van de krant bleef voorbehouden aan de Raad van Commissarissen van de Perscombinatie: de redactie kon slechts uit eigen beweging voorstellen tot wijziging doen.

Model-redactiestatuut op 1 januari 1977 van kracht

Sinds 1 januari 1977 is bij de collectieve arbeidsovereenkomst voor dagbladjournalisten het 'Model-redactiestatuut voor hoofdredactie en redactie' voor alle dagbladondernemingen voorgeschreven. Toen in het voorjaar van 1976 tussen de onderhandelingspartners overeenstemming bereikt was, begon de formele erkenning van 'de specifieke functie van het dagblad als massacommunicatiemiddel en de specifieke functie van de redactie die elke dag opnieuw inhoud moet geven aan het dagblad', aldus de toelichting op het model-redactiestatuut. In tegenstelling tot de dagbladuitgevers in de Bondsrepubliek hebben de Nederlandse collegae zich niet verschanst achter de ondernemersvrijheid en hun eigendomsrechten. (15) Bovendien kende men in Nederland niet de zogenaamde 'Tendenzschutz' waardoor voorkomen moest worden, dat derden en met name ook vakbonden, invloed konden uitoefenen op de inhoud van persorganen. Een uitvloeisel van de Tendenzschutz was, dat de democratisering van persondernemingen langs de weg van de ondernemingsraad niet mogelijk werd. Er gaan steeds meer stemmen op die beweren dat de tendenzschutz de uitgevers nog slechts bescherming biedt tegen medezeggenschap en dat de journalisten en de lezers geheel uit het oog verloren zijn. Met name de in de IG Druck und Papier en de Deutsche Journalisten Union georganiseerde werknemers in de persondernemingen zetten zich zeer scherp af tegen hun werkgevers. (16)

Daarin gesteund door de SPD eisen beide werknemersorganisaties behalve het terzijde schuiven van de Tendenzschutz, de stichting van publiekrechtelijke concurrerende persondernemingen die monopolies doorbreken en de nationalisatie van privaatrechtelijke ondernemingen die de markt beheersen. (17) Door de stakingen in de grafische industrie van 1976 en 1978 en de gevallen van Inquisition am Mettagetisch' en 'Zensur mit der Fräse' zijn de uitgevers nog bevreesder geworden voor afzakking van hun machtspositie ten gunste van de werknemers c.q. de vakbonden. De Deutsche Journalisten Verband, de grote organisatie van journalisten, stuurt aan op een wettelijke regeling van de verhouding tussen uitgevers en redacties. Op 16 januari 1978 heeft de DJV opnieuw op zo'n regeling van wat zij noemt de 'innere Pressefreiheit' aangedrongen. (18) Wanneer begin 1979 geen vrijwillige regeling tot stand gekomen is mag men —gezien de regeringsverklaring van december 1976— verwachten, dat de Bondsregering de medezeggenschapskwestie zal oplossen door het wetsontwerp 'Preserechtsrahmengesetz' bij de Bondsdag in te dienen. Daarin zal de 'innere Pressefreiheit' afgebakend kunnen worden.

Door het van kracht worden van het model-redactiestatuut zijn alle Nederlandse dagbladondernemingen verplicht een statuut vast te stellen. Doet een onderneming dat niet, dan geldt het model-redactiestatuut. Inmiddels geldt een dergelijke regeling op grond van een overeenkomst tussen de Nederlandse Vereniging van Journalisten en de Nederlandse Organisatie van Tijdschrift-Uitgevers ook voor de opinieweekbladen. Het model voor de dagbladen —ongeveer zestig artikelen bevattend— is een samenstel van regels over de medezeggenschap van de redactie in een aantal belangrijke zaken, zoals: benoeming en ontslag van de hoofdredacteur, fusie en concentratie, hoofdlijnen van het ter redactie te voeren personeelsbeleid en het redactiebudget. Er is voorzien in gestructureerd overleg, zowel tussen redactie en directie als tussen redactie en hoofdredactie. Vastgelegd is, op welke punten het dagblad zich onderscheidt van industriële producten. Om het specifieke karakter van een dagblad veilig te stellen, wordt in het model bepaald, dat uitgangspunten van het redactionele beleid en/of de

beginselen en/of de redactionele doelstellingen duidelijk vastgelegd dienen te worden.

Door onderhandelingen per dagbladonderneming kan een redactiestatuut tot stand komen dat op bepaalde punten gunstiger uitvalt voor de redactie. Zo is bij Kluwer's Courantenbedrijf 'na overleg' veranderd in 'na goed be raad' hetgeen een meer juridisch geladen inhoud zou hebben. De redactie kan in geval van een onoverbrugbaar gebreken verschil van mening tussen enerzijds de redactie en anderzijds de hoofdredactie en de directie de kwestie rechtstreeks voorleggen aan de Raad van Commissarissen. Er is voorzien in meer overleg tussen de redactieraad en de hoofdredacteur dan in het model aangegeven wordt. Wanneer onenigheid ontstaat over de uitvoering van het statuut van Kluwer's Courantenbedrijf, is de mogelijkheid van toetsing door de Raad van Uitvoering geopend. Het georganiseerd overleg in de journalistieke wereld kent deze raad met het oog op de CAO. Sommige gevallen blijven echter voorbehouden aan de burgerlijke rechter.

Het statuut van de Brabant Pers gaat niet van twee, maar van drie partijen uit: de directie, de redactie en de hoofdredactie. Wanneer bij herhaling sprake blijkt te zijn van gebrek aan vertrouwen tussen de redactie en de hoofdredactie, dan dient de laatstgenoemde partij zich af te vragen of zij nog wel zinvol functioneert.

Nu de redactievergadering en de haar vertegenwoordigende gekozen redactieraad de bevoegde organen voor de redactionele medezeggenschap voor journalisten zijn, dringt zich de vraag op, welke bemoeienis het technische en administratieve personeel van de personderneming via met name de ondernemingsraad met redactionele aangelegenheden mag hebben. Ook is op nog geen enkele wijze duidelijk, hoe de lezers een inbreng kunnen krijgen. (19) Sinds 1977 kent de BV Weekbladpers, uitgeefster van onder meer Vrij Nederland en Voetbal International, de sterkste overlegstructuur. De ondernemingsraad, waarin alle werknemers vertegenwoordigd zijn, heeft veel zeggenschap in het te voeren beleid. De zeven gekozen leden van deze raad vormen tevens het bestuur van de Coöperatieve Werknemers. De aandeelhoudersvergadering van BV Weekbladpers, dit is het bestuur van de Stichting

Weekbladpers, accepteert de 'volksvergadering' van de CWV in feite als orgaan van werknemerszelfbestuur. De journalisten van Het Financieele Dagblad te Amsterdam hebben eind augustus 1977 een 'Vereniging van redacteuren van Het Financieele Dagblad' opgericht om de belangen van de redactie te behartigen. Aanleiding was het voornemen van de eigenaar, Hendrik Sijthoff's Financiële Bladen, om iemand tot directeur te benoemen die niet het vertrouwen van de redactie genoot. De benoeming ging niet door, maar sindsdien dreigt het gespecialiseerde dagblad verkocht te worden. De eigenaar, H.A.H. Sijthoff, is tevens uitgever en algemeen directeur. Hoe in de toekomst het democratiseringsproces binnen de redacties en de medezeggenschap van de redacties en andere groepen werknemers binnen de dagbladondernemingen zich verder zullen ontplooiën, hangt ook af van de maatschappelijke ontwikkelingen.

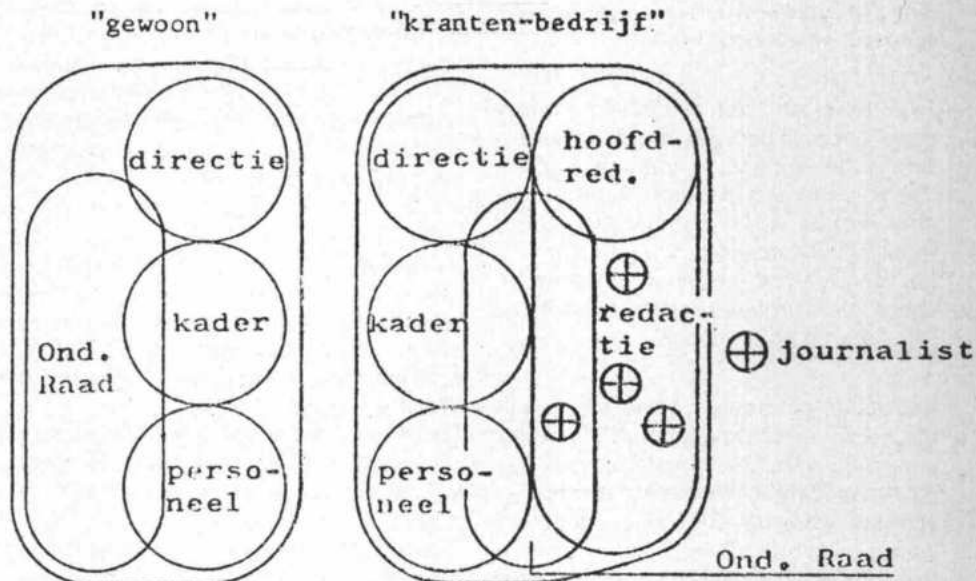
- (11) Zowel voor de structuurwijzigingen als voor de vele rapporten en commissies verwijzen we naar Maarten SCHNEIDER en Joan HEMELS, *De Nederlandse krant 1618-1978. Van 'Nieuwstydinghe' tot dagblad*, Baarn 1978, vierde, geheel herziene druk, met name de vier laatste hoofdstukken.
- (12) Gepubliceerd in de Nederlandse Staatscourant van 4 juni 1971.
- (13) ROOIJ, a.w. 1974, p. 219.
- (14) Geput uit de jaarverslagen van de NDP en NVJ en de jaargangen van De Journalist en Mededelingen van de NDP/De Dagbladpers uit de genoemde jaren.
- (15) Vgl. O.B. ROEGELE, Bemerkingen zur Berufsrolle des Zeitungsverlegers. In: *Paul Dierichs* (zu seinem 75. Geburtstag), Kassel 1976, pp. 17-26.
- (16) Hoe in de ontwikkeling van de verhouding tussen uitgevers en redacties drie fasen te onderscheiden zijn, waarbij de laatste fase geheel beheerst wordt door antipodisch denken, blijkt uit: E. NOELLE-NEUMANN, *Umfragen zur inneren Pressefreiheit*, Düsseldorf 1977. Zie ook: Arbeitsgemeinschaft für Kommunikationsforschung, *Verleger von politischen Tageszeitungen und Wochenblättern*, München 1977.
- (17) Zie voor deze opvattingen en ideeën: K.-D. FUNKE & E. Theilen (Hrsg.), *Pressefreiheit und Mitbestimmung*, Bonn-Bad

- Godesberg 1977.
- (18) Tekst in tien punten gepubliceerd in Media Perspektieven, nummer 1/1978, p. 36. Voor studies over de Duitse journalisten zie: A.J. WIESAND, *Journalistenbericht. Berufssituation - Mobilität - publizistische Vielfalt*, Berlin 1977 (kritisch overzicht van onderzoeksresultaten) en J. PROTT, *Bewusstsein von Journalisten, Standesdenken oder gewerkschaftliche Solidarisierung?*, Frankfurt am Main/Köln 1976. Voor de situatie in Groot-Brittannië leze men met name hoofdstuk 16 'Editorial contracts' in: *Royal Commission on the Press. Finam Report. Chairman: Professor O.R. McGregor. Presented to Parliament by Command of Her Majesty July 1977, London 1977, pp. 154-156.*
- (19) Hierover handelt: Joan HEMELS, en Ad KOOYMAN, Democratisering en massacommunicatie. In: *Demokratie* 79, 's-Gravenhage (Staatsuitgeverij) 1979 (ter perse).

Uit de volgende schema's blijkt dat een personderneming een ingewikkelder structuur heeft dan een andere onderneming. Het aantal elementen neemt nog toe, wanneer een curatorium of stichting buiten de onderneming een rol speelt bij het benoemen en ontslaan van de hoofdredacteur en/of het medebepalen van de identiteit van het persorgaan.

Noten :

- (1) M. MULDER, *Omgaan met macht. Ons gedrag met elkaar en tegen elkaar*, Amsterdam 1977, beklemtoont dat de relatie zelf de macht is.
- (2) Aangehaald in D. HANS, *Journalistiek*, Leiden (z.j.), p. 63 die als jaar ten onrechte 1910 noemt.
- (3) D. HANS, *De Nederlandsche Journalisten-Kring. Schets van zijn geschiedenis (1884-1919)*, z.p. 1919, p.41.
- (4) P.H. RITTER jr., *Journalistieke geheimen*, Amsterdam 1930, p. 47.
- (5) Het artikel luidde: '1. De directeur en de hoofdredacteur (alg. redactiechef) zullen met betrekking tot redactionele aangelegenheden voortdurend met elkander overleg plegen. 2. Het behoort tot de taak van de hoofdredacteur (alg. redactiechef) de journalisten aanwijzingen en voorschriften omtrent de te verrichten journalistieke arbeid te geven'.
- (6) M. ROOIJ, *Het dagbladbedrijf in Nederland. Een economisch-sociaal beeld*, Leiden 1956, pp. 228-229 (7) Zie M. Rooij, *Kranten. Dagbladpers en maatschappij*, Amsterdam 1974, p. 218
- (8) Behandeld in: Joan HEMELS, Van kreet tot decreet. Redactionele medezeggenschap als thema in de persgeschiedenis. In: *Ondernemende geschiedenis. 22 Opstellen geschreven bij het afscheid van mr. H. van Riel etc.*, 's-Gravenhage 1977, pp.291-310.
- (9) M. ROOIJ, Dual nature of the tasks. In: *The editor and the publisher. A many-sided-relationship*, Zürich (IPI) 1957, pp. 9-11.
- (10) M. ROOIJ, Positie van de hoofdredacteur in de Nederlandse dagbladonderneming. Rede in de functie van etc. d.d. 11 maart 1963. In: *De Journalist*, 14/1963, nr 5, pp. 67-68.

Schema's ontleend aan: E. BLOEMBERGEN, *Dagbladpers en maatschappij*. In: *Dagblad ter sprake*. E. Bloembergen, E. Diemer en H.J. Roethof schrijven en discussiëren over dagbladpers, maatschappij en onderneming, Scheveningen (1974) pp. 6-38, hier p. 23.